

MÉSZÁROS ÁDÁM

A személyes tulajdonságok tana a francia büntetőjogban

A tettesség–részesség tana egyike a büntetőjog legvitatottabb területeinek. Különösen vonatkozik ez az ún. személyes tulajdonságok tanára, amelyre a mai napig nem állítható, hogy legalább részben rendezett volna. A személyes tulajdonságok tana azt vizsgálja, illetve arra a kérdésre próbál választ adni, hogy a bűncselekményt elkövetők egyikének személyes tulajdonsága érinti-e a többi elkövető büntetőjogi felelősségét. Személyes tulajdonságok vagy körülmények alatt a továbbiakban az ember személyében rejlő, attól elválaszthatatlan és állandó tulajdonságait, illetve más személyekhez vagy dolgokhoz való viszonyait értem.

1. A részesség alapjai a francia büntetőjogban

A személyes tulajdonságok tanát a francia büntetőjogban két büntető törvénykönyv rendelkezései, illetve az arra épülő jogelmélet és joggyakorlat figyelembevételével vizsgálom. Mielőtt ezt megtenném, szükségesnek tartom a francia büntetőjognak a részességre kialakított koncepciója főbb vonalainak bemutatását.

Az 1810-es Code pénal (továbbiakban A.CP) 59. cikke szerint a büntett vagy vétség részesei ugyanazon büntett vagy vétség miatt és ugyanazon büntetéssel büntetendők, mint a tettesek, kivéve ha a törvény másképpen rendelkezik. Az 1994. március 1-én hatályba lépett új Code pénal (továbbiakban: N.CP) 121-6. cikke ezt a következőképpen módosította: a részes úgy büntetendő, mint a bűncselekmény tettese.¹ E két törvényhelynek eltérő konzekvenciái vannak a személyes tulajdonságok tanára, a részesség általános szabályainak nagy része azonban változatlan maradt.

1.1. A részesség általános szabályai

1.1.1. A büntetendő tettesi alapcselekmény

A büntetendő tettesi alapcselekmény követelménye a francia büntetőjogban olyan tettesi cselekmény megvalósítását jelenti, amely tényállásszerű és jogellenes. A francia bünte-

¹ Az A.CP és az N.CP szövegét egységes szerkezetben lásd MAYAUD, YVES: *Code pénal*. Dalloz. Paris, 2003.

tőjog a kezdetektől fogva a bűncselekmény fogalma formális meghatározásának talaján állt, azaz a Code pénal csak a nullum crimen/nulla poena sine lege elvét fekteti le.² Ennek következtében a bűncselekmény fogalmának kimunkálása az elméleti jogtudomány feladata maradt.³ Általánosnak mondható, hogy a francia büntetőjog a bűncselekmény fogalmához elengedhetetlen tekintti annak objektív oldalát. A bűnösség követelménye azonban nem volt mindig ilyen egyértelmű. A XX. század eleji joggyakorlat felállította a tisztán anyagi bűncselekmények (infractions purement matérielles) kategóriáját, amelyek megvalósulásához elegendő az elkövetési magatartás kifejtése, függetlenül az elkövetési szándéktól.⁴ Azonban e bűncselekmények esetén is kizárta a felelősséget a külső kényszer, illetve a véletlen. Végeredményben a francia jog is megkövetelte a bűnösséget a bűncselekmény miatti felelősségre vonáshoz, és ma sincs ez másként.⁵ Azonban a tetteség-részesség területén komplikáltabb a helyzet, ugyanis a részesség megállapításához szükséges tettesi alapcselekménynél nem követelmény, hogy az bűnös legyen.⁶ A büntendő tettesi alapcselekmény megállapításához csak az szükséges, hogy az tényállásszerű legyen és ne álljon fenn jogellenességet kizáró ok (azaz a cselekmény büntetendősége a követelmény⁷). Így az öngyilkosságban közreműködés korábban azért nem volt büntendő, mivel az A.CP nem tekintette bűncselekménynek az öngyilkosságot, így az öngyilkossághoz kapcsolódó „részesi” magatartás nem járulhatott büntetendő tettesi alapcselekményhez. Az N.CP ezt a problémát orvosolandó, külön bűncselekményként szabályozza az öngyilkosságra rábírást.⁸

A büntendő tettesi alapcselekmény megállapítását nem zárja ki, és így megalapozza a részesekenti felelősségrevonást, ha a tettes büntetőjogi felelősségét a kényszer, a kóros elmeállapot, illetve a tévedés kizárja,⁹ ha a tettes nem büntethető, mert meghalt, ismeretlen, nem indult ellene eljárás, kiskorú,¹⁰ vagy egyéni kegyelemben részesült,¹¹ végül ha ún. „exemption”¹² állapítható meg a javára. Ezzel szemben nem állapítható meg

² A.CP 1. és 4. cikk, illetve N. CP 111-3. cikk.

³ Így például Bouzat szerint a bűncselekmény olyan tevékenység vagy mulasztás, amely külsőleg úgy jelenik meg, mint a rend, a béke, illetve a társadalmi nyugalom elleni támadás, és amit a törvény emiatt büntetéssel fenyeget. In BOUZAT, PIERRE – PINATEL, JEAN: *Traité de droit pénal et de criminologie. Tome I. Droit pénal général*. Dalloz, Paris, 1963. 75. p.

⁴ Crim. 7 mars 1918. in: www.legifrance.gouv.fr

⁵ N.CP 121-9. cikk.

⁶ Crim. 4 févr. 1898 in MAYAUD: i. m. 88. p., illetve Cass. crim., 8 janv. 2003 in: <http://perso.wanadoo.fr>

⁷ Lásd bővebben PRADEL, JEAN: *Droit pénal. Tome I. Introduction générale. Droit pénal général*. Cujas, Paris, 1995. 459–463. p.

⁸ N.CP 223-13. cikk.

⁹ N.CP 122-1. és 122-2., illetve 122-3. cikk. A Code pénal, akárcsak a magyar Büntető Törvénykönyv, nem tesz különbséget a büntetőjogi felelősséget kizáró okok között, az elmélet azonban elkülöníti a jogellenességet kizáró okokat, illetve a bűnösséget kizáró okokat. Bővebben lásd BOUZAT: i. m. 240–291. p., illetve EILLOT, LINE – URBANSKY, PASCALE: *Droit pénal général*. Bréal, 2002. 114–141. p.

¹⁰ A francia büntetőjog terminológiailag nem tesz olyan megkülönböztetést, mint a magyar jog a gyermekkorúval és a fiatalokkal, hanem a kiskorúságot használják.

¹¹ Ezen okok lényegében a magyar büntetőjogban ismert másodlagos büntethetőségi akadályok egy részét képezik. Lásd bővebben NAGY FERENC: *A magyar büntetőjog általános része*. Korona, Budapest, 2001. 232–246. p.

¹² Az „exemption” az önkéntes visszalépésnek a Különös Részben kifejezetten feltüntetett formája, aminek következtében a cselekmény bűncselekmény marad, és nem az elkövető felelőssége szűnik meg, hanem a büntethetősége. Ilyen rendelkezés található például az áruláshoz és a kémkedéshez kapcsolódó különböző bűncselekményekre vonatkozóan (N.CP 411-2., 411-3., 411-6. és 411-9. cikkei) a 414-2. cikkben, a terrorcselekményre vonatkozóan (421-1. cikk) a 422-1. cikkben stb. Ezek lényege, hogy a bűncselekmény elkövetését megkísérlő elkövető mentesül a büntetés alól, ha a közigazgatási vagy igazságszolgálati hatóságot figyel-

a tettesi alapcselekmény, és így a részes felelőssége sem, ha a tettes nem juttatja a cselekményt a kísérleti szakig,¹³ ha jogellenességet kizáró ok áll fenn,¹⁴ ha a közvád elévül, ha a bűncselekmény kegyelemben részesül, vagy ha ún. „immunité”¹⁵ állapítható meg a javára.¹⁶

Végül kiemelendő, hogy a bűnsegély csak akkor büntetendő, ha a tettesi alapcselekmény büntett vagy vétség.¹⁷ Kihágás esetén csak akkor, ha a törvény ezt külön elrendeli. Felbujtás esetén azonban nincs ilyen megszorító szabály.¹⁸

1.1.2. A járulékoság

A részesség járulékos közreműködés a bűncselekmény elkövetésében. A részesség járulékoságával kapcsolatban arra nézve, hogy a tettesi cselekménynek milyennek kell lennie, a modern jogtudomány négyféle álláspontot alakított ki.¹⁹ Ennek megfelelően a minimális járulékoság a tettesi cselekménnyel kapcsolatban csupán a tényállásszerűséget, a limitált járulékoság a tényállásszerűséget és jogellenességet, az extrém vagy teljes járulékoság ezeken túl a bűnösséget is megköveteli. Végül, az ún. hiperjárulékoság értelmében a tettesi cselekménynek a minősítése is kihat a részesekre.

A francia büntetőjogban a részesség járulékoságának a kérdése távolról sem problémamentes. Mint láttuk, a részesi felelősség megállapításához az szükséges, hogy a tettes tényállásszerű magatartást fejtsen ki, és ne álljon fenn jogellenességet kizáró ok. Tehát felelősségtani szempontból a francia büntetőjog a limitált járulékoságot követeli meg, azaz a részesség megállapításának feltétele a tettes büntetendő cselekménye. Az A.CP 59. cikke azonban azzal, hogy a részt a büntetés szempontjából azonosította a tetsessel, lényegében a hiperjárulékoság elvét rögzítette, és ezen az N.CP 121-6. cikke sem változtatott. Azaz a francia büntetőjog bűncselekménytani szempontból a limitált, míg büntetéstani szempontból a hiperjárulékoság talaján áll. A franciák a járulékoság-

meztette lehetővé teszi a bűncselekmény befejezésének megakadályozását, és adott esetben a többi elkövető személyének felderítését.

¹³ A francia büntetőjogban a kísérlet csak a büntettek esetén büntetendő általánosan, a vétségek esetén csak akkor, ha a törvény ezt külön elrendeli (A.CP 2. és 3. cikk, illetve N.CP 121-4. cikk). A részesség szempontjából tehát hiányzik a büntetendő tettesi alapcselekmény, ha a tettes csak az előkészületi szakig jut, vagy ha a tettes szándékosan eláll. Azaz a kísérlettel való visszalépés esetei közül csak a szándékos elállás biztosít büntetlenséget, a bűncselekmény elkövetése utáni tevékeny megbánás a törvény által külön megjelölt esetekben csökkenti a büntetés mértékét.

¹⁴ A törvényben szabályozott jogellenességet kizáró okok a törvényi engedélyen alapuló jogellenességet kizáró ok és a hatósági parancs (N.CP 122-4. cikk), a jogos védelem (N.CP 122-5. cikk) és a végszükség (N.CP 122-7. cikk). Bouzat a jogellenességet kizáró okok között tárgyalta ezen túl a sértett beleegyezését, illetve a különböző különleges kizáró okokat, mint például a hadviselői minőséget, vagy a becsületsértés esetén a valóság bizonyítását. Lásd bővebben BOUZAT: i. m. 282–290., illetve 291. p.

¹⁵ Az „immunité” a büntetőeljárás megindításának anyagi jogi akadályát képezi, így az ebben részesülő személy büntetőjogi felelősségét nem lehet megállapítani. Ilyen rendelkezés található például a lopás (311-12. cikk), a csalás (313-3. cikk) és a zsarolás (312-12. cikk) esetén, ha az elkövető az egyenes ági rokona vagy házastársa sérelmére követi el a bűncselekményt.

¹⁶ BOUZAT: i. m. 605–607. p., illetve STEFANI, GASTON – LEVASSEUR, GEORGES – BOULOC, BERNARD: *Droit pénal général*. 16. édition. Dalloz. Paris, 1997. 260–262. p.

¹⁷ A francia büntetőjog a bűncselekmény súly szerinti felosztásánál az ún. trichotom rendszert érvényesíti, azaz a bűncselekmények súly szerint büntettek, vétségek vagy kihágások lehetnek (A.CP 1. cikk, illetve N.CP 111-1. cikk).

¹⁸ N.CP 121-6. és 121-7. cikke.

¹⁹ M. E. MAYER, idézi Tokaji Géza: *A bűncselekménytani alapjai a magyar büntetőjogban*. KJK. Budapest, 1984, 365. p.

nak ezt a megoldását l'emprunt de criminalité absolu-nek nevezik,²⁰ és emiatt válik kevésbé fontossá a tettesek és a részesek közötti mélyreható elhatárolás megtétele.

A büntetendő tettesi alapcselekmény követelményeinek és a járulékoságról alkotott felfogásnak komoly konzekvenciái vannak a közvetett tettség kérdésével és a személyes körülmények tanával összefüggésben.

1.1.3. A közvetett tettség²¹

A közvetett tettséget (l'auteur intellectuel ou moral) a francia büntetőjog alapvetően a részesség körében szabályozza. Ennek oka, hogy a francia büntetőjog a tettség-részesség elhatárolásának objektív talaján áll, azaz tettes az, aki a bűncselekmény tényállási elemeit megvalósítja, ellenben aki nem, az részes.²² A másik lényeges dolog, hogy a részességet megalapozó tettesi alapcselekmény tekintetében a franciák csupán a büntetendőséget követelik meg, azaz a tettes szubjektív ismérveit figyelmen kívül hagyják. Ezt támasztja alá a felbujtás törvényben szabályozott elkövetési módjai közül a fenyegetés, a parancs vagy a hatalommal, tekintéllyel visszaélés fordulata.²³

Viszont bizonyos esetekben mégis tettesnek tekintik azt, aki a bűncselekmény elkövetéséhez csupán eszközként használ más személyt. Így az A.CP 147. cikkében szabályozott intellektuális közokirat-hamisításnál, vagy a gyermekrablásnál azt, aki mással elköveteti a bűncselekményt. Az A.CP-n kívül külön törvények tettesnek tekintik azt, aki a parancsot ad a bűncselekmény elkövetésére,²⁴ vagy aki a bűncselekményt mással követeti el.²⁵

Az N.CP kodifikációja során voltak törekvések a közvetett tettségnek a tettség keretében való törvényi elhelyezésére oly módon, hogy tettesként tekintették volna azt is, aki a büntetendő cselekményt harmadik személlyel tudatosan elköveteti, illetve külön rendelkezések szóltak volna a felhasznált személy felelősségének fenntartásáról.²⁶ Az N.CP végül a régi rendszert tartotta fenn, azaz a közvetett tettség a felbujtás körében

²⁰ A teória alapja azon tétel, hogy a részesek nem rendelkeznek önálló büntetendőséggel, hanem azt a tettestől „kölcsonzik”. Ebből következően a részes cselekménye a tettes bűncselekményéhez igazodik és aszerint is minősül, így azon büntetési tétel szerint felel, mint a tettes. E tan filozófiailag is kifogásolható hibája, hogy a feltételek egyenértékűségének a talaján áll.

²¹ Közvetett tettesnek azt nevezzük, aki a bűncselekmény törvényi tényállását úgy valósítja meg, hogy ehhez más személyt, mint eszközt használ fel. A közvetett tettség szabályozásának alapvetően két megoldása létezik: a német büntetőjog a tettség körében szabályozza a törvényben, a francia büntetőjog ezzel szemben a részesség körében helyezte el. Nálunk a közvetett tettséget a törvény nem ismeri, azonban megindultak a törekvések a Btk-n belüli elhelyezésére. Ennek két megoldási lehetősége jutott napvilágra: az egyik a részesség körében való elhelyezés (lásd WIENER A. IMRE: *A Btk általános része de lege ferenda*. MTA Jogtudományi Intézete. Bp, 2003), a másik a tettség körében kívánja elhelyezni (lásd NAGY FERENC: i.m.). Megjegyezendő, hogy egyik elgondolás sem mentes nem csekély dogmatikai és szabályozástechnikai aggályoktól.

²² STEFANI – LEVASSEUR – BOULOC: i. m. 258. p.

²³ A.CP 60. cikk, illetve N.CP 121-7. cikk. Ezek a cikkek tartalmazzák a felbujtás és a bűnsegély törvényi meghatározásait, azaz a részesség elkövetési magatartásait, és az azokhoz kapcsolódó elkövetési módokat. Ezekkel azért nem foglalkozok bővebben, mert nem érintik a dolgozat tárgyát. Csupán annyit érdemes megemlíteni, hogy a részesség elkövetési magatartásainak módjait az újabb büntető törvények már nem határozzák meg, illetve amelyek korábban meghatározták, azok sem taxatív felsorolással tették azt, nem úgy, mint a francia büntető törvénykönyvek!

²⁴ Lásd például az 1983. július 5-i törvényt a tengerszennyezés bűncselekményével kapcsolatban.

²⁵ Lásd például az 1987. július 30-i törvényt a tiltott reklámtevékenységről.

²⁶ 1983. évi törvényjavaslat 26. cikk 1. bek. idézi STEFANI – LEVASSEUR – BOULOC: i. m. 243. p.

maradt, és csak kivételes esetekben és külön megjelölve bünteti tettesként azt, aki a bűncselekményt mással követetti el.

1.1.4. Nincs részesség mulasztással

A francia büntetőjogban régóta érvényesülő elv, hogy nincs részesség mulasztás által. A részesi cselekménynek aktív, tevőleges magatartásnak kell lennie, amelyben a részesi szándék külsőleg megnyilvánul.²⁷ Az A.CP a bűncselekmény elkövetése utáni, mulasztással való közreműködést az 1945-ben módosított 62. cikkében mint *sui generis* bűncselekményt rendelte büntetni, illetve a 63. cikk külön bűncselekménnyé nyilvánította annak a cselekményét, aki azonnali magatartásával magára vagy másra nézve veszély nélkül megakadályozhatná a más személy testi épsége ellen irányuló büntett vagy vétség elkövetését, azonban ezt szándékosan nem teszi. Az N.CP is tartalmaz az A.CP 62. cikkéhez hasonló tartalmú rendelkezést, de azt nem az általános rész, hanem a különös rész keretén belül (434-1. cikk). Végeredményben tehát a mulasztásos részesi magatartásra nézve egyik törvény sem tartalmazott megfelelő rendelkezést, a gyakorlat azonban ennek ellenére megállapította a részességet abban az esetben, ha a nem tevés előzetes megegyezésen alapult, vagy ha hivatali kötelességszegést valósított meg.²⁸

1.2. *Részesség általános szabályainak változása az N.CP hatálybalépésével*

Az N.CP egyik legjelentősebb rendelkezése a részesség területén az, amely az A.CP 59. cikkének tartalmát módosította. Az N.CP 121-6. cikke szerint a részes ügy büntetendő, mint a bűncselekmény tettese. E változás nem érintette az elméletben és a gyakorlatban uralkodó *l'emprunt de criminalité* elvet. Mindezekre tekintettel a részesség általános szabályai három területen módosultak: a jogi személyek büntetőjogi felelőségének területén, a közvetett részesség területén és a személyes körülmények tana területén.

1.2.1. A jogi személyek

A módosítás egyik lényeges oka a jogi személyek büntetőjogi felelőségének az elismerése, ugyanis a jogi személyekkel szemben alkalmazható szankciók vagy nem voltak alkalmazhatók azokkal a természetes személyekkel szemben, akik ezek részeseként működtek közre (lásd jogi személy feloszlata a bíróság által), vagy lényegesen súlyosabbak voltak.²⁹

1.2.2. A közvetett részesség

Az A.CP hatálya idején a részesség részessége, azaz a közvetett részesség nem volt büntetendő. Ennek oka az A.CP 59. cikke és az arra épülő *l'emprunt de criminalité* rendszer volt. Ugyanis mivel a részesek magatartása nem önmagában büntetendő, hanem

²⁷ BOUZAT: i. m. 609. p., illetve EILLOT – URBANSKY: i. m. 107. p.

²⁸ Vö. nálunk a mulasztásos bűnszegély kategóriáját a büntetőjog-elmélet ismeri, és abban az esetben tekint a mulasztást bűnszegélynek, ha az elkövetőt speciális jogi kötelezettség terheli a bűncselekmény megakadályozására, de ezt nem teszi meg. Lásd NAGY FERENC: i. m. 284. p.

²⁹ EILLOT, LINE – URBANSKY, PASCALE: i. m. 109. p, illetve STEFANI – LEVASSEUR – BOULOC: i. m. 271. p.

csak a tettesi cselekmény által válik azzá, így a részes magatartásához kapcsolódó részesség nem lehet büntetendő, mivel ez utóbbi vonatkozásában hiányzik a büntetendő tettesi alapcselekmény. Azaz a közvetett részes cselekménye nem a tettesi büntetendő alapcselekményhez kapcsolódik. Bár ez a megoldás logikusnak és következetesnek tűnik, mégsem érvényesült töretlenül a bírói gyakorlatban. Így a Semmitőszék egy ítéletében nem tekintette a magzatelhajtás részesének azt a férfit, aki a magzatát elvetetni kívánó terhes nőt kapcsolatba hozta egy harmadik személlyel, aki végül a terhes nőt kapcsolatba hozta a magzatelhajtást végrehajtó személlyel.³⁰ Ugyanezen bírói fórum azonban megállapította annak a közvetett részesnek a felelősségét, aki a másikat arra bujtotta fel, hogy öljön meg három embert és gyűjtsa fel a házukat, ez azonban nem saját maga követte el a bűncselekményeket, hanem harmadik személyeket bízott meg ezzel.³¹

Az N.CP 121-6. cikke azt a szabályt állítja fel, hogy a részes tettesként kell büntetni. Ezzel a közvetett részes cselekménye büntetendőségének nincs többé törvényen alapuló kizáró oka annak ellenére sem, hogy a l'emprunt de criminalité rendszer továbbra is fennmaradt.

2. A személyes körülmények tana a francia büntetőjogban

A személyes körülmények kérdését a francia büntetőjog a minősítő körülményekkel összefüggésben tárgyalja. Kiemelendő azonban, hogy a francia büntetőjogban a minősítő/privilegizáló és a súlyosító/enyhítő körülmények elhatárolása nem olyan tiszta, mint a magyar büntetőjogban. A továbbiakban igyekszem a magyar terminológiának megfelelő kifejezéseket használni.

A francia büntetőjog alapvetően a bűncselekményhez tartozó, illetve a személyes körülmények között tesz különbséget. A személyes körülmények hatása azonban változó volt aszerint is, hogy azok a tetteshez vagy a részeshez járultak-e.

2.1. A személyes körülmények tana az A.CP alapján

2.1.1. Chauveau Adolphe és Faustin Hélie

A francia büntetőjog-tudomány XIX. századi két nagy alakja a személyes körülmények tanáról szóló tanítását fő művében³² foglalta össze, amelyben az A.CP 59. cikkéből indult ki, és lényegében kritizálta annak rendelkezését, illetve a gyakorlat általi értelmezését. Az idézett cikk szerint a részesek ugyanazon bűncselekmény miatt és ugyanazzal a büntetéssel büntetendők, mint a tettesek. Ez a megfogalmazás a Montesquieu nyomán általánossá vált tételre tekintettel (a bíró a törvény szája) több okból aggodalomra adott okot. Egyrészt, a szószerinti értelmezést követve a részesre szükségképpen azt a büntetést kellene kiszabni, amit a tettesre. Másrészt, e szerint a részeset szükségképpen felelőssé kell tenni a tettes által realizált minősítő körülményekért. A két szerző azonban arra hívta fel a figyelmet, hogy az A.CP idézett rendelkezése nem azt jelenti, hogy a részesre konkrétan azt a büntetést kell kiszabni, ami a tettest éri, és ez vonatkozik mind a szankció nemére, mind annak tartamára. Ezt egyébként a bírói gyakorlat is elismerte.

³⁰ Crim. 17 nov. 1944. in BOUZAT: i. m. 609–610. p.

³¹ Cass. crim. 30 mai 1989 in: www.legifrance.gouv.fr

³² CHAUVEAU ADOLPHE – FAUSTIN HÉLIE: *Théorie du Code pénal*. 6. édition. Paris, 1887. E mű több kötetben dolgozza fel a francia anyagi büntetőjogot.

A törvény szövege tehát a hiperjárulékoság elvét fekteti le, Chauveau és Hélie értelmezésében ez azonban legfeljebb a teljes járulékoságnak felel meg.

Chauveau és Hélie a minősítő körülmények kérdéskörében foglalkoztak a személyes tulajdonságok tanával, és azt vizsgálták elsősorban, hogy a minősítő körülményekért a részes felelősséggel tartozik-e. A kérdés eldöntéséhez Chauveau és Hélie mindenekelőtt a különleges körülmények két csoportját különböztette meg: az ún. büntettségben rejlő körülményeket (*circonstances intrinsèques du crime*), illetve a tettes személyében rejlő körülményeket (*circonstances extrinsèques du crime*).

A. Megemlíthető mindennek előtt, hogy az ún. büntettségben rejlő körülményeket illetően a gyakorlat is változott. Így az 1791-es Code pénal hatálya idején a részeset csak akkor érte ugyanazon büntetés mint a tettest, ha tudott a bűncselekmény lényegét képező minősítő körülményről. Az 1810-es CP hatályba lépését követően ez a gyakorlat azonban nem maradt fenn, és a Semmítőszék akkor is ugyanazt a büntetést szabta ki a részesre, ha az nem is vett részt a minősítő körülmény realizálásában, illetve ha nem is tudott arról. Ennek indoka az 59. cikk rendelkezése volt. Ezt a megoldást számos szerző kritizálta arra hivatkozva, hogy az A.CP 60. cikke szerint csak az lehet részes, aki tudatosan segíti a tettest. Tudatosan segíteni viszont csak úgy lehet, ha az elkövető tudja azt, hogy mit segít elő. Ezen kritika végső eredménye az lett, hogy a minősítő körülmények ismeretének teljes hiánya kizárja a közreműködő felelősségét, így például az őrt állás a lopás alatt, ha az illető nem tudja, hogy lopást követnek el. A minősítő körülmények ismeretének részbeni hiánya azonban enyhíti a részes felelősségét. Chauveau és Hélie elismerte, hogy ez az értelmezés felel meg az igazságos megtorlás elvének, amely szerint a büntetés arányos a bűncselekmény súlyával. De a szerzők szerint az 59. cikk szövege gátját állja ezen értelmezés érvényesülésének, mivel e szerint a részesek ugyanazzal a büntetéssel büntetendők, mint a tettes. Másrészt a törvény azon rendelkezése, hogy bűnsegédek azok, akik tudatosan segítenek, csak annyit jelent, hogy a részeseknek a bűncselekmény célját kell ismerniük, és nem minden egyes körülményt. Ezt tekintette tehát a törvény valódi értelmének a két szerző, és ezt támasztotta alá Target véleménye is, amely szerint ha a büntetés a minősítő körülmények hatására a legsúlyosabb, igazságos, hogy ez azokat is érje, akik a büntetett előkészítésével, segítségével vagy könnyítésével alávették magukat az események menetének, és beleegyeztek a büntetett minden következményébe.³³

B. A tettes személyes tulajdonságait, mint például az atyai, fiúi, gyámi, közhivatalnoki minőség, Chauveau és Hélie csak annál javasolta figyelembe venni, akinél fennállnak. Ezt az elvet érvényesítették mind a tettesekre, mind a részesekre. Mint ahogy a tettes enyhébb megítélést megalapozó körülményei nem vehetők figyelembe a részes javára (ezt általánosan elismerte az elmélet és a gyakorlat is), úgy a tettes súlyosabb megítélést megalapozó körülményei sem járhatnak ezzel az eredménnyel (ezzel szemben a bírói gyakorlat felelőssé tette a részeseket a tettes személyes körülményeiért).

Chauveau és Hélie – mint már említettem – a különleges körülmények két csoportját különböztette meg. Ezzel szemben más szerzők³⁴ és a bírói gyakorlat lényegében három csoportot különített el, lényegileg a személyes körülményeken belül megkülönböztette a

³³ Idézi CHAUXEAU – HÉLIE: i. m. 477. p.

³⁴ Lásd például BOUZAT: i. m. 616. p.

tisztán személyes körülményeket, amiért a részest nem tette felelőssé. Chauveau és Hélie viszont a személyes körülményeket egységesen kezelte. Felelőssé kell-e tenni a részest olyan kötelességszegésért, amit nem követett el, vagy olyan erkölcsi romlottságért, amely nem jellemzi? – tették fel a kérdést.

A részeshez fűződő személyes körülmények tekintetében a bírói gyakorlat egységes volt abban, hogy azok nem hatnak ki sem a tettes, sem maga a részes felelősségére. Chauveau és Hélie ezt az eredményt szintén az 59. cikk szövegének félreértelmezésével magyarázta. A szerzők szerint a törvény nem követeli meg a büntetés abszolút egyenlőségét a tettesek és a részesek vonatkozásában. Ez az egyenlősítés igazságtalan is volna, mivel igazságtalan, ha a részes büntetése súlyosabb lesz a tettes személyes körülménye miatt, illetve az is, ha a részes büntetése azért lesz enyhébb, mert nála nem veszik figyelembe a rá fennálló azt a személyes körülményt, amely alapján a büntetése súlyosabb lenne. Chauveau és Hélie szerint tehát a részes személyes tulajdonságait a részes terhére figyelembe kellene venni.

2.1.2. Émile Garçon és az A.CP 59. cikkének bírói gyakorlata

Émile Garçon az A.CP-hez írt kommentárjában³⁵ összefoglalta a bírói gyakorlatot is. A szerző megállapításai és a bírói gyakorlat az 59. cikk szó szerinti interpretációján alapult, ennek megfelelően eltérő eredményre vezetett, mint amire Chauveau és Hélie jutott. A részesekre alkalmazandó büntetés vonatkozásában Garçon kiemelte, hogy az 59. cikk nem a tettes és a részes szükségképpen ugyanazon büntetéssel sújtását jelenti, hanem annak valódi jelentése csupán az, hogy a tettesrel és a részessel szemben ugyanazon bűncselekmény miatt kell eljárni és a büntetést ugyanazon büntetési tételkeret szerint kell kiszabni. Alternatív szankciók esetén pedig nincs akadálya annak, hogy az egyik elkövető szabadságvesztés büntetést, a másik pedig pénzbüntetést kapjon.

Garçon a részesek büntetése tekintetében külön tárgyalta a részeshez tapadó személyes minősítő körülményeket, a büntetthez kapcsolódó minősítő körülményeket, a tetteshez kapcsolódó minősítő körülményeket és a tettes tisztán személyes körülményeit.

A. A részeshez kapcsolódó személyes minősítő körülményekkel kapcsolatban (circonstances aggravantes personnelles au complice) Garçon az 59. cikk szó szerinti értelmezéséből indult ki, és elvetette azt az értelmezést, amit Chauveau és Hélie adott, nevezetesen, hogy a részeseket úgy kellene büntetni, mintha ők maguk lettek volna a tettesek. Ebből következően a részes személyes minősítő körülményeit nem vette figyelembe sem a tettes terhére, sem maga a részes terhére, mivel a részes cselekménye a tettes bűncselekményéhez kapcsolódik, ezért a részes csak a tettes által elkövetett bűncselekmény miatt vonható felelősségre. Így például, ha a részes a saját apja megölésében segítette a tettest, mindkét elkövető az emberölés alapesete szerint felel.³⁶

Garçon a bírói gyakorlatra figyelemmel mégis engedett kivételt az alól az elv alól, hogy a részes személyes tulajdonsága magára a részesre sincs hatással, mégpedig a tisztán személyes körülménynek tekintett visszaesés esetén.³⁷

³⁵ GARÇON, ÉMILE: *Code pénal annoté*. Tome premier. Sirey. Paris, 1952.

³⁶ Az emberölést az A.CP 295. cikke határozta meg, és a 304. cikk életfogytig tartó szabadságvesztéssel rendelte büntetni. A szülőgyilkosságot az A.CP 299. cikke határozta meg, és a 302. cikk halálbüntetéssel rendelte büntetni.

³⁷ Cass., 23 mars 1927. in GARÇON, ÉMILE: i. m. 175. p.

Az N.CP később azt az értelmezést tette magáévá, amit már Chauveau és Hélie is megfogalmazott, és így ha a részeset úgy büntetik, mintha ő maga lett volna a tettes, akkor a részes személyes körülménye a tettesre továbbra sem hat ki, viszont magára a részesre kihathat.

Garçon viszont kiemelte, hogy ha a részes személyes minősége a bűncselekmény alaptényállási eleme (különös bűncselekmények), akkor a tettes cselekménye nem lesz bűncselekmény, ezáltal pedig a részesé sem. Azonban ha a tettesi cselekmény kimerít egy másik, enyhébb megítélésű tényállást, akkor a tettes is és a részes is e miatt a bűncselekmény miatt fog felelni.

B. A tettesi büntetthez vagy vétséghez kapcsolódó minősítő körülmények tekintetében (circonstances aggravantes inhérentes au crime ou au délit principal) Garçon – akár csak a joggyakorlat – szintén az 59. cikk szó szerinti értelmezéséből kiindulva felelőssé tette a részeseket akkor is, ha ők maguk nem vettek részt ezek előidézésében. Ilyen körülmények a lopás esetén ha betöréssel, ha éjjel vagy ha erőszakkal követik el.³⁸ A gyakorlat ezen körülményekért akkor is felelőssé tette a részeset, ha nem is tudott róluk.³⁹

C. A tettes személyes körülményeinek kérdése (circonstances aggravantes personnelles à l'auteur principal) vitatott volt mind az elméletben, mind a gyakorlatban. Ez utóbbiban végül az az álláspont diadalmaskodott, hogy mivel az 59. cikk nem tesz semmilyen megkülönböztetést a minősítő körülmények tekintetében a valódi és a személyes körülmények között, így nincs alap arra, hogy eltérő szabályok vonatkozzanak rájuk. Ilyen személyes körülménynek tekintették az emberölésnél az előre megfontolt szándékot,⁴⁰ szülőgyilkosság esetén a leszármazói minőséget,⁴¹ lopásnál a cselédi minőséget,⁴² a magzatelhajtásnál az orvosi minőséget.⁴³

D. Külön kérdésként vetette fel Garçon, hogy kell-e tudniuk a részeseknek a tettes személyes körülményét képező minősítő körülményekről, avagy akkor is a terhükre kell róni, ha azokról nem is bírtak tudomással.

Egyes szerzők úgy foglaltak állást, hogy nem, akármilyen is a minősítő körülmények természete. Ezzel szemben mások a bűncselekményhez kapcsolódó minősítő körülményekért felelőssé tették a részeset az arról való tudomásuk hiányában is, a tettes személyéhez fűződő minősítő körülményekért azonban csak a részes nem felel.⁴⁴ A harmadik álláspont szerint a részes a bűncselekményhez kapcsolódó minősítő körülményekért akkor tartozik felelősséggel, ha azokról tudott, a személyes körülményekért azonban sosem.⁴⁵ A gyakorlatban azonban egy negyedik álláspont győzedelmeskedett: a részes felel minden minősítő körülményért, akár tudott róluk, akár nem. Ez az A.CP 59. cikknek értelmezésén alapult.

³⁸ A.CP 379., 380. és 382. cikk.

³⁹ Cass., 31 déc. 1947. in GARÇON, ÉMILE: i. m. 175. p.

⁴⁰ A.CP 296. és 302. cikk.

⁴¹ A.CP 299. cikk.

⁴² A.CP 386. cikk, hatályon kívül helyezte az 1981. február 2-i törvény.

⁴³ A.CP 317. cikk 3. bek.

⁴⁴ CHAUVEAU – HÉLIE: i. m.

⁴⁵ Lásd BOITARD in Wlassics Gyula: *A bűnkísérelt és a bevégzett bűncselekmény. A tettség és részes-ség tana.* MTA. Budapest, 1885. 291. p., illetve ANGYAL PÁL: *A személyes tulajdonságok és körülmények tana.* Singer és Wolfner Kiadása. Budapest, 1902. 64. p.

E. A tettes tisztán személyes körülményeivel kapcsolatban (circonstances aggravantes purement personnelles) a gyakorlat megegyezett az elmélettel, és ezekért nem tette felelőssé a részeseket. Ilyen tisztán személyes tulajdonságnak tekintették a visszaesői minőséget és a katonai minőséget. Ez az eredmény azonban nem volt összhangban a gyakorlatnak az 59. cikkel kapcsolatos általános értelmezésével, mivel itt a részt nem a tettesre rendelt büntetés éri.

F. Külön foglalkozott Garçon a büntetés enyhítésének kérdésével, ennek során azonban nem volt teljesen következetes önmagával. Eddig azt állapíthattuk meg, hogy a szerző az 59. cikket szó szerint értelmezte, és ennek megfelelő eredményre igyekezett jutni. A következetesség elvéből következően tehát a részes javára kellene írni a tettes személyes minősége által megalapozott enyhítő okokat is. Ezt azonban Garçon nem ismerte el, így e tekintetben az 59. cikknek azt az értelmet adta, hogy a részeseket úgy kell büntetni, mintha ők maguk lettek volna a tettesek. Ezek a személyes körülmények például az ún. excuse de provocation,⁴⁶ az excuse de minorité,⁴⁷ vagy az immunité.⁴⁸

2.1.3. Pierre Bouzat

Bouzat a személyes tulajdonságok kérdését a részességre vonatkozó büntetések fejezet alatt tárgyalta. Alapvetésül az 59. cikkből, mint a l'emprunt de criminalité kifejeződéséből indult ki: a részesek nem az után a cselekmény után kapják a büntetésüket, amit elkövettek, hanem a tettes bűncselekménye után. Az igazságosság és a büntetés egyéni-esítése elvére tekintettel a részesekre alkalmazandó büntetések vonatkozásában (figyelemmel az alternatív szankciókra is) ugyanazt az értelmezést érvényesítette, mint Garçon.

Bouzat szintén a minősítő körülmények és a büntetést kizáró okok között részletezte a személyes körülmények kérdését. Ennek során megjegyezte, hogy – bár a törvény szövegéből az következne, hogy ezek kivétel nélkül kihatással vannak a részesekre, azonban ez még sincs minden esetben így. Bouzat a minősítő körülményeket három

⁴⁶ Az excuse de provocation (A.CP 321. cikk) lényegében a jogos védelem időbeli és mennyiségi túllépése menthető felindulásból az emberölés és a testi sértés esetén. De jogos védelem állapítandó meg a befejezett támadást követően, ha a megtámadott újabb támadástól tarthatott, viszont csupán az excuse de provocation írható az elkövető javára, ha az intézett támadást elhárítása nem arányos.

⁴⁷ Az N.CP 1810-es eredeti 66. cikke szerint ha a vádlott 16 év alatti és megállapítják, hogy nem rendelkezik felismerési képességgel (a beszámítási képesség első elemével), mentesül a büntetés alól, de a körülményektől függően vagy a szüleinek adják vissza, vagy javítóintézetben helyezik el, amely nem tarthat tovább a 20. életéve betöltésénél. Ellenben ha megállapították, hogy rendelkezett felismerési képességgel, büntetést szabtak ki, amely azonban enyhébb volt az általánosan kiszabhatónál. Az 1945. február 2-i, e tárgyban kiadott rendelet tárgyalanná tette az ítéletképeség vizsgálatát, és az A.CP 66. cikke a következő tartalommal módosult: ha a körülmények és az elkövető személyisége figyelembevételével megállapítják, hogy a 13. életévét betöltött kiskorú (fiatalkorú) büntetőjogilag elítélhető, a büntetéseket enyhíteni kell, de azzal a fenntartással, hogy adott esetben a 16. életévét betöltött kiskorú (fiatalkorú) esetén el lehet témi az excuse de minorité alkalmazásától. A rendelet értelmében a 18. életévét be nem töltött kiskorút (fiatalkorút) nem lehet büntetőjogi büntetéssel súlytani, hanem kizárólag védelmi, nevelő intézkedések alkalmazhatóak. Két kivétel mégis volt, amikor 13 és 18 év közötti kiskorú (fiatalkorú) büntetéssel sújtható: ha meghatározott büntetett vagy vétséget követ el, illetve a rendőrségi kihágások bizonyos eseteiben. Bővebben lásd BOUZAT: i.m. 1215–1216. p.

⁴⁸ Lényegét lásd 15. lj. Az A.CP 380. cikke szerint ha a lopást egyenesági rokonok vagy házastársak követték el egymás sérelmére, csak polgári jogi jóvátétel jöhetett számításba.

csoporthoz osztva megkülönböztette a valódi vagy tárgyiasult minősítő körülményeket, a személyes minősítő (súlyosító) körülményeket, és végül a vegyes jellegű minősítő körülményeket és büntetést kizáró okokat.

A. Valódi minősítő körülményeknek és büntetést kizáró vagy enyhítő okoknak (circonstances aggravantes et excuses réelles) azokat nevezte, amelyek elválaszthatatlanul kapcsolódnak a bűncselekményhez. Az általánosan elfogadott elvet követve ezek Bouzat szerint is kivétel nélkül kihatnak a részesre és ezeknél azt sem követelte meg, hogy a részes tudjon rólok.

B. Ellenben a személyes minősítő (súlyosító) körülmények és büntetést kizáró vagy enyhítő okok (circonstances aggravantes et excuses personnelles) Bouzat véleménye szerint is csak arra vonatkoznak, akinél fennállnak. Ilyen oknak tekintette a visszaesői minőséget, a lopás esetén az a mentességet, ha az elkövető a szülei vagy rokonai javára követi el a bűncselekményt, illetve a fiatalkorhoz kapcsolódó büntetést enyhítő okot.

C. Vegyes minősítő körülménynek és büntetést kizáró vagy enyhítő oknak (circonstances aggravantes et excuses mixtes) azokat tekintette, amelyek bár az elkövető személyéből erednek, de a bűncselekményben is visszatükröződnek, és növelik vagy csökkentik annak tárgyi súlyát. Bouzat szerint ezek, mivel a bűncselekmény tárgyi súlyát is érintik, kihatnak a részesre is, ha tudott rólok, ha nem. Ilyen körülmény a cselédi minőség a lopásnál, a leszármazói minőség vagy az előre megfontolt szándék az emberölésnél.

A részeshez kapcsolódó vegyes tulajdonságok tekintetében – ellentétben Chauveaual és Hélie-vel – Bouzat kiemelte, hogy ezek nincsenek hatással sem a tettesre, sem magára a részesre. Ennek oka a hiperjárulékoság elvének a törvény általi alkalmazása.

2.1.4. A különleges körülmények hatása a társtettesekre

Eddig a különleges körülményeket a tettes és a részes viszonylatában vizsgáltuk. Felmerült azonban a kérdés, hogy az eddigiek alkalmazhatók-e a társtettesek viszonylatában is. Azaz az egyik tettes minősítő körülménye kihat-e a többi tettes cselekményének minősítésére?

Alapvetően itt is, akárcsak az eddigiekben, külön kell választani a különleges körülményeket. A bűncselekményhez kapcsolódó körülmények esetén a válasz egyértelmű és problémamentes. Az igazi problémát a vegyesnek nevezett minősítő körülmények jelentik.

A joggyakorlat a kérdés eldöntéséhez egy külön elméletet alkotott, ez az ún. *complicité corespective*. Ennek alapja a Semmítőszék Büntető tanácsának 1848-ban hozott ítéletén nyugszik: a társtettesek szükségszerűen segítik egymást a büntett elkövetésében, így egymás részeseivé válnak.⁴⁹ Ezen elv célja az volt, hogy megakadályozza a súlyosabb elkövetői minőségben lévő társtettesnek a részesnél enyhébb elbírálásban részesülését. Ennek magyarázata, hogy ha a személyes súlyosító körülmények a tettesre vonatkoznak, akkor kihatnak a részesre, de ha a részesre vonatkoznak, akkor ezek sem a tettesre, sem magára a részesre nem hatnak ki, azaz nem súlyosítják a felelősségét. Ez a

⁴⁹ Cass. crim. 9 juin 1848. in: www.legifrance.gouv.fr

l'emprunt de criminalité érvényesítéséből következik, mivel a részes felelősségét a tettes bűncselekménye határozza meg. Így tehát, ha a társtetteseket csak tettesnek tekintenék, akkor az a tettes, akinél nincs meg a személyes kvalifikáltság, az más, enyhébb bűncselekmény miatt felelne, mint az, akinél ez megvan. Azaz az egyik társtettes enyhébben felelne, mint a másik. Ha azonban a társtetteseket egymás részeseinek is tekintik, akkor ezzel lehetővé válik, hogy az a társtettes is a súlyosabb bűncselekmény miatt feleljen, akinél nincs meg a szükséges személyes kvalifikáltság.

Ezt a gyakorlatot azonban már Chauveau és Hélie is kritikával illette. Kritikájuk indoka az volt, hogy az 59. cikk a tettesek részeseiről szól, és nem a tettesek egymás közti viszonyáról. Arra hivatkoztak tehát, hogy semmilyen büntető rendelkezés nem írja elő, hogy az egyik tettes személyes minősítő körülményét a többi tettesre is figyelembe kellene venni. A szerzők azonban még ennél tovább is mentek, és feltették a kérdést, hogy ha az egyik tettes személyes körülménye nincs kihatással a többi tettesre, akkor hogy lehet kihatással a részesekre. A személyes körülmények ugyanis nem tartoznak a bűncselekményhez, ezek csak valamely személyhez tapadnak, és csak annál vehetők figyelembe, akinél fennállnak.⁵⁰

Ezeket, a gyakorlat által létrehozott elméleti konstrukció keltett aggályokat az N.CP. 121-6. cikke szüntette meg azzal, hogy kifejezetten kimondta, hogy a részeseket úgy kell büntetni, mint a bűncselekmény tettesét. Ezzel lehetővé vált tehát, hogy minden elkövető a saját cselekménye és saját bűnössége szerint kapja a büntetést.

2.2. A személyes körülmények tana az N.CP alapján

Akárcsak elődje, az N.CP sem ad eligazítást a személyes körülmények kérdésére. A törvény 121-6. cikke szerint a bűncselekmény részese tettesként büntetendő, illetve annak III. fejezete meghatározza a büntetés súlyosítását eredményező körülményeket (De la définition de certaines circonstances entraînant l'aggravation des peines). Az e fejezet alatt tárgyalt körülmények (bűnszervezet, előre megfontolt szándék, betöréses elkövetés, behatolásos elkövetés, fegyver) lényegében minősítő körülményként szerepelnek az N.CP különös részében. Ezzel szemben áll a visszaesés, amely általános súlyosító körülmény, és az excuse de minorité, amely általános enyhítő körülmény. Ez utóbbi két kategória lényegében törvényben szabályozott súlyosító és enyhítő körülménynek tekinthető.

Továbbra is az elméletre és a gyakorlatra hárul azonban a személyes körülmények megítélése, ez azonban magában hordozza az eltérő következmények lehetőségének a veszélyét.

2.2.1. Gaston Stefani, Georges Levasseur és Bernard Bouloc

A három szerző az N.CP 121-6. cikkének megváltozott tartalmát a jogi személyek felelősségének lehetővé tételével indokolja, mivel ha a részésre a tettesre rendelt büntetési tételt kellene alkalmazni, akkor a jogi személyre, mint tettesre alkalmazandó büntetést nem lehetne alkalmazni annak természetes személy részeseire, mint például a jogi személy feloszlását a bíróság által.

⁵⁰ CHAUVEAU – HÉLIE: i. m. 478–479. p.

A szerzők szerint a 121-6. cikkből két dolog következik: egyrészt a részest a tettes által elkövetett bűncselekmény szerint kell felelősségre vonni, másrészt a részest úgy kell büntetni, mintha tettes lenne.⁵¹ Megállapítják tehát, hogy az új törvény sem hagyott fel a l'emprunt de criminalité rendszerével, mivel a bűncselekmény részeseit is ugyanazzal a büntetéssel fenyegeti, mint a tettest, mivel a részest is tettesnek kell tekinteni. Nyilvánvalóan itt sem a konkrét büntetésről van szó, hanem a tettesi bűncselekmény büntetési tételkeretéről. A szerzők ugyanis kiemelik, hogy az egyes elkövetőkre alkalmazandó tényleges büntetést a saját bűnösségük, illetve a hozzájuk kapcsolódó személyes körülmények szerint kell meghatározni. Így például a részes visszaesői minősége⁵² csak a saját cselekményét fogja minősíteni, a tettesét nem, illetve a részesre vonatkozó excuse de minorité⁵³ is csak a részesnél vehető figyelembe, ha csak nála áll fenn.

A minősítő körülményeket a három szerző is a kialakult és rögzült csoportosítás szerint tárgyalja, azonban végül két kategóriát különböztet meg.

A. A tettesnek a cselekménynek sem a természetét, sem a minősítését nem érintő személyes körülményei (circonstances personnelles à l'auteur principal) nem hatnak ki a részesekre. Ide tartoznak a beszámítási képességet kizáró okok (kóros elmeállapot, kényszer) és az exemption. A lényeg, hogy a tettesi alapcselekmény fennállására ezek nem gyakorolnak befolyást, így nincs kizárva a részesesség, viszont a tettes nem lesz büntethető⁵⁴. Ugyanezen elven működnek a személyes súlyosító körülmények, mint a visszaesés, amely szintén csak a tettesnél vehető figyelembe.

B. A valódi körülmények (circonstances réelles) a bűncselekmény büntetendőségét és minősítését is érinthetik. Főszabály szerint ezek kihatnak a részesre, még akkor is, ha nem tudott róluk. Ez vonatkozik egyrészt a bűncselekmény megvalósulását kizáró okokra (jogellenességet kizáró okok, a bűncselekményre vonatkozó kegyelem), másrészt a minősítő körülményekre is (például fegyveres elkövetés, bünszervezetben való elkövetés, stb.). Stefani, Lvasseur és Bouloc szerint csak az követelmény, hogy a tettesi bűncselekmény olyan természetű legyen, amiben a részes közre akart működni, és csak

⁵¹ STEFANI – LEVASSEUR – BOULOC: i. m. 271. p.

⁵² Visszaeső az, aki a korábbi jogerős elítélését követően újabb bűncselekményt követ el (N.CP 132-8. és azt követő cikkek). Nem minősül visszaesőnek, csupán egyszerű bűnismétlésnek, ha hiányoznak a visszaesés törvényi feltételei, így például az első bűncselekmény elkövetése óta meghatározott idő telt el (N.CP 132-9., 132-10. cikk). Ha a második bűncselekmény büntett, a büntetés életfogytig tartó szabadságvesztés lesz, ha egyébként 20 vagy 30 évig terjedő szabadságvesztéssel lenne büntetendő. Minden más esetben az alkalmazható büntetés megkétszereződik. A visszaesés következményeit a francia büntetőjog a jogi személyekkel szemben is megállapítja (N.CP 132-12.-132-15. cikk). Kiemelendő azonban, hogy a visszaesői minőség a törvényben meghatározott olyan súlyosító körülmény, amely a bűncselekmény minősítését nem érinti, hanem a büntetés emelését vonja maga után!

⁵³ Az N.CP 122-8. cikke szerint a bűncselekmény elkövetésében bűnös kiskorúakkal szemben védelmi, segítő, felügyeleti és nevelő intézkedések alkalmazhatók a külön törvényben meghatározott feltételek szerint. Szintén ez a törvény határozza meg a feltételeket, amikor a 13. életévüket betöltött kiskorúakkal (fiatalkorúakkal) szemben büntetés szabható ki. Tehát a 13 év alattiak esetén a büntetőjogi felelősséget megállapítják, de büntetést nem lehet kiszabni. A 13 és 16 év közöttiekkel szemben főszabály szerint nevelő intézkedéseket rendelnek el, de ki lehet szabni büntetést is, ez esetben azonban automatikusan alkalmazni kell az excuse de minorité-t. A 16. életévét betöltött elkövetővel szemben alkalmazhatók mind a nevelő intézkedések, mind az excuse de minorité, de a bíró dönthet úgy is, hogy eltekint ezek alkalmazásától. Kiemelendő végül, hogy az excuse de minorité nem érinti a bűncselekmény megvalósulását, sem annak minősítését, hanem annak a büntetését enyhíti, akinél fennáll.

⁵⁴ ELLOT – URBANSKY: i. m. 199. p.

abban az esetben nem hat ki az ilyen valódi körülmény a részesre, ha a tettes cselekménye teljesen különböző, mint amiben a részes részt akart venni.⁵⁵

C. A szerzők végül kiemelik, hogy a vegyes körülményeket (*circonstances mixtes*) korábban úgy tekintették, mint amely a cselekményhez és a tetteshez is kapcsolódik, például az emberölésnél az áldozat fiának e minősége, vagy az előre megfontolt szándék. Ezek a bűncselekmény minősítését érintették csak (tehát csak minősítő körülmények voltak), és ezeket úgy ítélték meg, hogy kihatnak a részesre akkor is, ha nem is tudott róluk. A szerzők szerint az N.CP hatályba lépésével a részest tettesként kell kezelni, így minden elkövetőre a saját személyes körülményeit kell alkalmazni. A vegyes körülmények kategóriáját a továbbiakban nem tartják indokoltnak fenntartani, mivel az ez alá tartozó körülmények úgy viselkednek, mint a személyes körülmények.

2.2.2. Line Eillot és Pascale Urbansky

A két szerző, akárcsak Stefani, Levasseur és Bouloc, a jogi személyek büntetőjogi felelősségének lehetővé tételével kezdi a 121-6. cikk indokolását. Megállapítják továbbá, hogy e cikkből következően a részesre kiszabott büntetés az lesz, amit a törvény a tettesi alapcselekményre megállapít.⁵⁶ Eillot és Urbansky a kérdést kifejezetten a büntetés meghatározása kapcsán vizsgálja, azaz lényegében büntetés kiszabási szinten.

A. Véleményük szerint a részeshez fűződő személyes tulajdonságok (*circonstances personnelles au complice*), amelyek súlyosítják vagy enyhítik a részes büntetését, csak a részes tekintetében vehetők figyelembe, ellenben a tettes személyes tulajdonságai nincsenek hatással a részes büntetésére. Ilyen személyes tulajdonságok a sértett egyenes ágbeli rokoni minősége, a visszaesői minőség, a fiatalkor, a kóros elmeállapot.

B. A tárgyiasult vagy valódi körülmények (*circonstances réelles*), amelyek a bűncselekményt elkövető cselekményéhez kapcsolódnak és nem a tettes személyéhez, figyelembe veendő a részesnél is. Ilyen körülmény a betöréses elkövetés a lopásnál, a jogellenességet kizáró okok, vagy ha a bűncselekmény kegyelemben részesült.

C. A vegyes körülmények (*circonstances aggravantes mixtes*) alkalmazása a szerzők szerint bizonytalan, mivel ez a körülmény fajtájától függ. Azonban Eillot és Urbansky szerint az előre megfontolt szándék esetén ha a részes tudja, hogy gyilkosságban vesz részt, a minősített emberölés miatt fog felelni.

Eillot és Urbansky végül azt is felveti, hogy a minősítő körülményekért a részes felelőséggel tartozik, a büntetés kiszabás során enyhíthő vagy súlyosító körülményekért azonban nem.

⁵⁵ STEFANI – LEVASSEUR – BOULOC: i. m. 273. p.

⁵⁶ EILLOT – URBANSKY: i. m. 109. p.

3. Összegzés

Láttuk, hogy a személyes körülmények tana törvényi szabályozásának hiánya milyen eltérő, ugyanakkor olykor szigorú és igazságtalan következményekre vezetett. Ennek alapja másrészt a járulékoság, pontosabban a l'emprunt de criminalité elvének a törvény szövegéből való levezetése. Mint már utaltam rá, a francia büntetőjogban a járulékoság két dimenzióban érvényesül. A l'emprunt de criminalité elvből következően a részes cselekménye a tettes büntetendő cselekményéhez járul, azaz nem követelmény, hogy a tettes maga valójában bűncselekményt kövessen el. Ez a limitált járulékoságot fogalmazza meg. A másik oldalról a tettes által realizált minősítő körülményekért a részes felelősséggel tartozik. Ez pedig a hiperjárulékoság elvét fogalmazza meg: a tettes és a részes cselekménye ugyanabba a tényállásba ütközik, és ugyanúgy is minősül.

A személyes tulajdonságok tekintetében azonban az állapítható meg, hogy ott csupán az alaptényállásnak kell azonosnak lennie, mivel a személyes tulajdonságok csak arra vannak hatással, akinél fennállnak. De mivel a személyes tulajdonságok egy része, nevezetesen a fiatalkor és a visszaesői minőség nem érinti sem a bűncselekmény megvalósulását, sem annak minősítését, lényegében itt is arról van szó, hogy a tettesi és a részesi cselekmény minősítése is ugyanaz lesz, viszont e személyes körülmények hatására a büntetés, akinél ez fennáll, a büntetési tétel alá vagy fölé szállhat.

A járulékoság kérdésének összegzéseként tehát azt kell megállapítani, hogy a francia büntetőjog bűncselekménytani szempontból a limitált, míg jogkövetkezménytani szempontból a hiperjárulékoság talaján áll.

A személyes tulajdonságok tanulmányozása során a fő problémát az jelenti, hogy a francia büntetőjogászok nem dolgozták ki a bűncselekménytant olyan részletesen, mint a magyarok, és a fő hangsúlyt a büntetésre helyezik. Így nincs olyan markáns elkülönítése a minősítő/privilegizáló illetve az enyhítő/súlyosító körülményeknek. Ezen túl a vizsgálódást és a következtetések levonását nehezíti a bűncselekmények törvényi szabályozásának eltérő rendszere. Így például ha nálunk a lopást személy elleni erőszakkal követik el, akkor egy másik bűncselekményi tényállás, a rablás fog megvalósulni (azaz, ha a felbújtó a tettest lopásra bírja rá, az viszont a passzív alany ellen erőszakot alkalmaz, a tettes túllépése folytán a részes lopás, a tettes pedig rablás miatt felel). A francia büntetőjogban azonban a lopásnak minősített esetét alkotja, ha azt erőszakkal követik el. Az előző példa szerinti esetben tehát itt az alaptényállás azonos lesz (egységesen lopás). Van olyan személyes minősítő körülmény is, például az emberölésnél az egyenesági rokoni minőség, amely a franciáknál ma már a bűncselekmény minősítését nem érinti, mivel a cselekmény emberölés marad, és nem szülőgyilkosság, mint korábban. Az A.CP az emberölésnek több esetét különböztette meg, így ha azt előre megfontoltan követték el, akkor gyilkosságnak minősült, ha egyenesági rokonon, akkor szülőgyilkosságnak, ha méreggel, akkor mérgezésnek, ha újszülötten, akkor gyermekölésnek. Ezek mind megváltoztatták a bűncselekmény minősítését. Ma az emberölésnek csak a gyilkosság az egyedüli nevesített esete, a többi esetben az emberölés tényállásába ütközik a cselekmény, csak a büntetés lesz súlyosabb. Az egyenesági minőség ugyanígy minősítő körülmény még például a testi sértésnél,⁵⁷ a halált okozó testi sértésnél⁵⁸ vagy az erőszakos

⁵⁷ N. CP 222-3. cikk.

⁵⁸ N. CP 222-8. cikk.

közösülésnél.⁵⁹ Ezek minősített esetei azonban nem voltak külön nevesítve. Ezek mind olyan problémák, amelyek könnyen tévútra vezethetik a vizsgálatot.

Ugyancsak problémát vet fel, és egyben kifogásolható, hogy a francia büntetőjogászok nem vizsgálták külön a csak a passzív alanyhoz fűződő személyes tulajdonságokat, azaz a passzív alany azon személyes tulajdonságait, amelyek nincsenek kapcsolatban a tettes személyes tulajdonságával. Így például nálunk a kiskorú veszélyeztetése esetén a tettes kiskorú nevelésére, felügyeletére stb-re kötelezettsége a tettes személyes körülménye, ez azonban kapcsolatban van a passzív alany személyes körülményével, mert ez csak olyan kiskorú lehet, aki a tettes nevelése, felügyelete, stb. alatt áll. Ezzel szemben van olyan eset, amikor a passzív alany személyes tulajdonsága semmiféle kapcsolatban nem áll a tettesrel, ilyen például a megrontás első fordulataánál a passzív alany 14 éven aluli volta.

A francia büntetőjogban a minősítő/privilegizáló és a súlyosító/enyhítő körülmények jelenlegi rendszere végül tehát a következő:

1. Személyes körülmények: azok a körülmények, amelyek nem érintik a büntetendő alapcselekmény megvalósulását, és nem befolyásolják a cselekmény minősítését sem, azaz nem alkotnak külön minősítő körülményt. Az ide tartozó körülmények két csoportja: azok, amelyek a bűncselekmény megvalósulásának szubjektív oldalát kizárják ugyan, de a tettesi cselekmény büntetendő alapcselekmény marad, ilyen a kóros elmeállapot, a kényszer, az exemption stb. A másik csoportba azok tartoznak, amelyet hatására a tettesi bűncselekmény teljesen megvalósul (azaz a bűncselekmény objektív és szubjektív ismérvei is). Ezek a körülmények az excuse de minorité és a visszaesés, amelyek általánosan, azaz minden bűncselekmény esetén enyhítik vagy súlyosítják a büntetést. Ez utóbbi körülmények tehát nem minősítő vagy privilegizáló körülmények, hanem a törvényben meghatározott súlyosító vagy enyhítő körülmények.

2. Valódi minősítő körülmények: ezek a körülmények azért valódiak, mert nem a tettes személyéhez tapadnak és a Code pénal különös részében külön minősítő körülményt képeznek. Habár ezt expressis verbis egyetlen szerző sem mondja ki, de a cselekményhez kapcsolódó körülménynek csak úgy lehet büntetőjogi relevanciája, ha azt a törvény kifejezetten előírja. Ezt pedig minősített esetként teheti meg. Ilyen körülmények például: a fegyveres elkövetés, a betöréses elkövetés a lopásnál.

3. Vegyes minősítő körülmények: ezek egyrészt valóságos minősítő körülmények, azaz a különös részben minősítő körülményként szerepelnek, másrészt a tettes személyéből erednek, azaz személyesek is egyben. Ilyen például a leszármazói minőség, vagy az előre megfontolt szándék.

E körülményekkel és azok csoportosításával kapcsolatban végül két dolgot kell megállapítani. Egyrészt, hogy ez más felosztás, mint Chauveau-é és Hélie-é volt, mivel e két szerző nem azt osztályozta, hogy az adott körülmény minősítő körülményként szerepel-e vagy sem, hanem azt, hogy bűncselekményhez külsőleg vagy belsőleg tapad-e. Ezt bizonyítja, hogy Chauveau-ék az előre megfontolt szándékot nem belső, hanem külső, személyes körülménynek tekintették. Émile Garçon más rendszert követett, mint Chauveau

⁵⁹ N. CP 222-24. cikk.

és Hélie. Habár Garçon is alapvetően két nagy csoportot különített el, a valódi minősítő körülményeket és a tettes személyes körülményeit, azonban a tettes személyes körülményeiért felelőssé tette a részesekeket. E kategórián belül hozott létre egy alkategóriát, a tettes tisztán személyes körülményeit, ezért azonban nem tette felelőssé a részt. Pierre Bouzat a ma is érvényesülő felosztást követte, de a lényegében tisztán személyes körülményekbe bevonta a rokonsághoz kapcsolódó valódi minősítő körülményt is, így a rendszere volt nem teljesen következetes. Urbansky-ék és Levasseur-ék között a lényeges különbség, hogy az előbbiek tartják magukat a hármas felosztáshoz, Levasseur-ék pedig lényegileg a vegyes körülményeket a törvényre tekintettel beolvasztják a személyes körülmények közé.

Mindebből következően, teljesen egységes megítéléssel – tekintettel a kifejezett törvényi rendelkezés hiányára – ma sem találkozhatunk a francia büntetőjogban.

ÁDÁM MÉSZÁROS

LES CIRCONSTANCES PERSONNELLES DANS LE DROIT PÉNAL FRANÇAIS

(Résumé)

La théorie de la complicité est l'une des matières les plus épineuses du droit pénal. Surtout quant à l'accomplissement particulièrement pour les circonstances personnelles. La théorie de celles-ci pose la question si certaines circonstances d'un des participants d'une infraction déterminent ou pas la qualification de l'infraction ou si elles sont déterminantes concernant les peines encourues par les autres participants.

L'étude donne un aperçu de la théorie générale de la complicité et présente les conséquences données par les grands personnages du droit pénal français de la fin du XIX.ème siècle comme Chauveau Adolphe et Faustin Hélie, du XX.ème siècle comme Pierre Bouzat, et du droit pénal contemporain, comme Georges Levasseur etc. De plus, elle tend à présenter la juridiction française par de nombreux exemples. A la fin de cette partie, je évalue sur les théories françaises, et pose les problèmes relatives à celles-ci.

